

СВОБОДА ЯК ОСНОВА ТВОРЧОСТІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Сук О.Є., старший викладач ХНАДУ

Проблеми, які сьогодні стоять перед українським суспільством, передбачають не тільки формування демократичної держави з новими політичними відносинами, але і реалізацію можливостей для кожної людини проявити себе в якості суб'єкта суспільних перетворень.

Невід'ємною характеристикою сучасної України є прагнення зберегти і затвердити власну культуру на особистісному, груповому, регіональному рівнях через систему національних цінностей, найважливішою з яких є національна ідея, яка являє собою договір між громадянином і державою про взаємні зобов'язання і гарантії, принципи особистого і суспільного життя, сюди входить також етична платформа, що дозволяє людині вільно захищати себе до певної нації, пишатися цією приналежністю і передати це почуття у спадок.

Незабаром все людство буде святкувати 200-річчя від дня народження Великого Кобзаря. Тараса Шевченка знає увесь світ. Дуже багато його творів перекладено багатьма мовами світу, його пам'ятники прикрашають площі й вулиці багатьох міст України й світу. Його читають, його вивчають. Кожний штрих його біографії з цікавістю сприймається як людьми старшого віку, так і молоддю.

Виходець з кріпаків - селян, потерпілий всіх утисків і зневаги підневільного існування, Тарас Шевченко в силу свого соціального становища ненавидів самодержавно-кріпосницький лад. Світогляд Тараса Шевченка формувався в період, коли в Україні сталася криза феодально-кріпосницької системи господарства, посилювався процес формування капіталістичних відносин.

Геніальні твори Шевченка - яскраве вираження української ідеї того періоду - здобуття національного визволення. Він адекватно висловив почуття, суспільні та індивідуальні ідеали простого працюючого українця і тим самим висловив самого себе і образ духовного життя всього українського народу.

У цьому здебільшого полягає головна причина того, що українські ідеологи різних толків намагаються причислити Великого Кобзаря до своїх однодумців. Так, за характеристикою Г. Грабовича, «для соціалістичного реалізму Шевченко - реаліст, матеріаліст, атеїст, учень і соратник революційних демократів, «речник народу», що палко закликає із зброєю в руках виступати проти кривавих гнобителів, боротися за нове суспільство без царя супостата, кріпосника-людоджера, мироїда - багача, попа-лицеміра» [1, 179]. Для Донцова Шевченко - «носій національності, державної ідеології». Для Костомарова «пророк і геній». В останні роки радянської влади Тараса Григоровича намагалися зобразити філософом, який сповідував філософію діалектичного і історичного матеріалізму. Сьогодні ж модно говорити про Тараса як про українського національного філософа.

Треба зазначити, що Тарас Григорович Шевченко не філософ. Він перш за все поет, художник. І хоча він бескомпромісно засуджував феодально-

кріпосницьку систему та самодержавство, закликав до боротьби за свободу, виразивши досить революційні погляди в «Кобзарі» та «Гайдамаках», він так и зостався людиною, яка «мала добрі громадські бажання, часами повстанські мрії, а все-таки не стала ні політично-соціальним, ні, ще менше, революційним діячем, навіть і таким, яким може бути поет» [2,38].

Але, не зважаючи на суто мистецький спосіб осягнення Шевченком світу, в його творчості чітко простежується антропоцентричне й екзистенційне сприйняття буття, кордоцентризм, обізнаність зі Святим Письмом, неприйняття догматизму, нав'язаного Московською офіційною церквою, індивідуальне сприйняття в питаннях віри. На морально –релігійному рівні поетом сповідується постулат про самоцінність людської особистості, її права на індивідуальну неповторність, незаперечний пріоритет універсальних принципів християнської моралі [3, 478].

Щодо прихильності Шевченка до принципів християнської моралі, то треба зазначити, що біблійні сюжети використовувалися поетом певною мірою тому, що вони були більш відомі простим, неписьменним людям., і Шевченко використовує їх аби більш ярко виразити свою думку.

Відомо, що Шевченко виховувався в дитинстві в релігійному дусі. Але навчання у дядка-пяниці, а потому батрацтво в отця Григорія Кошиці сприяли критичному відношенню Шевченка як до проповідників релігії, так і до змісту самої релігії. Тому значне місце в «релігійній» творчості Шевченка посідає критика біблійних сюжетів. Так, у поемі «Марія» на противагу церковним легендами про Богородицю поет дає свій літературний образ Марії - сирітки, батрачки, мужньої матері Христа-бунтаря, вважаючи, що серйозно сприймати як правдиве будь-яке релігійне вчення, в тому числі й християнське вчення про Бога, - не личить освіченій людині. [4, 128].

Досить характерним в цьому сенсі є те, що у творах поета Бог не помічає несправедливості і не втручається в людське життя. В його «Княжні» читаємо: «А патріот, убогих брат, дочку й теличку однімає у мужика....а Бог не знає, а може й знає та мовчить [5, 26]. ». «А Бог куняє, бо се було б диво, щоб чути й бачить – і не покарає» [5, 30]. «А Бог, хоч бачить, та моїчить, гріхам великим потурає» [5,33].

Навіть в Заповіті читаємо : «отоді я і лани і гори -все покину і долину до Самого Бога молитися... А до того я не знаю Бога» [5, 111].

Іван Дзюба у своїй книзі «Тарас Шевченко. Життя і творчість» зазначає: «Шевченко вважає, що людинолюбну істину християнства спотворено лжевчителями, що Церкву Христову зробили засобом духовної і фізичної соціальної влади над людьми і придушення вільної думки, що церковний моральний фальш обертається для Шевченка і фальшем етичним» [6, 38]. Це,- вказує автор,- не є якісь випадкові слова, сказані під настрій. Це ті погляди, які простежуються у всій творчості Шевченка і буквально вистраждані ним. І це його ставлення, його релігійне почуття має широкий спектр різних емоцій, різних оцінок, часом суперечливих.

Як бачимо, Шевченко засуджує релігію, соціальні умови, панівний лад свого часу та вбачає шлях і засоби досягнення своїх ідеалів: через поєднання

духовної еволюції людини з радикальним, революційним перетворенням світу. В основі цього перетворення, на його думку, повинна бути фізична і духовна свобода, яку потрібно черпати в історичному минулому народу. В своїх творах Шевченко поєднує історичну пам'ять, сучасне і майбутнє. Поєднує глибоке відчуття української історичної долі з козацько-становим патріотизмом, як апофеозом України, її історії. В минулому Шевченко бачить передусім живих конкретних людей. Саме тому, його цікавлять в українському минулому насамперед події і традиції, пов'язані з визвольною боротьбою українського народу проти соціального рабства і національного гноблення.

Звернувшись до минулого, Шевченко знаходить ідеали співзвучні сучасним. Це ідеали суспільної справедливості, свободи, протесту проти політичного гніту й усякого посягання на свободу і гідність людини.

Україна у творчості Шевченка - це передусім волелюбний народ, героїчна боротьба, душевна краса поборників волі. Поет перший в українській літературі на весь голос сказав про велич, красу народної любові до вітчизни, як символу волелюбності.

Причому зовнішня свобода для поета не менш важлива, ніж внутрішня. Тут потрібно зважити на те, що творчість Шевченка у суті своїй автобіографічна, оскільки в центрі творчого світогляду стоїть перед усім відчуття самого себе, власної долі, свого «Я». Т. Шевченко народився і жив у неволі, тому не міг бути до неї байдужим, співпереживав і боровся проти неволі все життя, пройшовши важкі життєві випробування, він знав ціну свободи. Навіть після викупу з кріпацтва Шевченко не відчував себе вільним, бо його народ, невідомою частиною якого він був, залишався в неволі. В цьому виявляється усвідомлення Шевченком взаємозв'язку духовної свободи із зовнішньою. Усвідомлюючи глибинне значення свободи для українського народу, поет усім своїм життям стояв на її засадах, оскільки особисто дуже добре знав ціну свободі, стикаючись з несвободою на кожному кроці свого життя: від злиденного дитинства – до перебування в засланнях, проживання в Росії без змоги повернутися в Україну.

Треба відзначити, що жорстоко ненавидячи російський царизм, Шевченко не переносив цієї ненависті на російський народ, усвідомлюючи, що російський народ такий же несвободний, як і український. Поет підкреслює, що обличчя нації визначає не панівна верхівка, а трудовий народ. Між ними немає нічого спільного. Пани тільки прикидаються "патріотами" і захисниками рідного краю. Здираючи останній одяг з українського селянина самі мкшкають за кордоном і не дуже дбають за вітчизну.

Україна, її минуле і майбутнє стоїть в центрі політичних поглядів Т Шевченка. Поряд з цим значне місце в них займають і ряд інших проблем, зокрема доля всіх поневолених народів і слов'янських, зокрема. Для Шевченка всі гнобителі - і українські, і російські, і польські - все одно ворожі і чужі народу. Всіх трудящих він називає "люди", а всі поміщики для нього - це "бездушні грабіжники", "мерзенна згряя". Українські пани – така ж ворожа народу згряя, як і польські магнати або російські сатрапи.

При цьому Шевченко писав не тільки про лихо кріпацтва, а за цим стояло

відчуття людської гідності, стояло відчуття потреби свободи, вільного життя і людини, і народу, а це вічні цінності, які не можна сказати, що вони колись застаріють.

Без сумніву, в Шевченка поняття свободи при всенародному і вселюдському значенні мало й персональний характер. Для нього воля народу була одночасно конкретною і особистою волею кожної окремої людини в загальному складі. У багатьох поезіях він з теплотою згадує чеських і словацьких "будителів", що поклали початок демократичного слов'янофільства. Принципів слов'янофільства, викладених у програмних документах Кирило-Мефодіївського товариства послідовно дотримується Т. Шевченко [7 с. 26-28]. Неможна забувати також, що Кирило-Мифодьевское братство, сповідувало ідею єдності слов'янських країн («од моря і до моря»). Для поета близькою є ідея того, що в майбутньому "зіллються слов'янські ріки" в одне море, але при цьому він твердо стоїть на позиції того, що "в своїй хаті своя правда, і сила, і воля", що синхронізує з відомим скovorодинівським «Кожному городу - нрав і права!».

Ідея свободи у Т. Шевченка – основоположна, всеосяжна та безкомпромісна, і виражається у подоланні несвободи у всьому. Тарас Шевченко став співцем свободи Українського народу. Усе життя він присвятив реалізації своєї найбільшої мрії - пробудити волелюбний дух українців, щоб побачити рідну землю вільною.

Сьогодні з ім'ям Шевченка ідентифікується Україна, українство, доля українського народу, українська ментальність, в тому числі – її свободолобство.

Література

1. Грабович Г. Шевченко як міфотворець: семантика символів у творчості поета/пер. з англ. С. Павличко. - К.: Рад. письменник, 1992, 212 с.
2. Драгоманов М. Шевченко, українофіли і соціалізм. <http://forstudy.com.ua/content/view/1742/55/>
3. Барабаш Ю. Я. Вибрані студії: Скворода. Гоголь. Шевченко / Юрій Барабаш; [передмова В. Панченка]. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2007. – 744 с.
4. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів в десяти томах. Том V, Київ, 1951, 379с.
5. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: У 12 т. / Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. - К.: Наук. думка, 2003.
6. Дзюба І. Тарас Шевченко. Життя і творчість. – Вид-во Києво-Могилянська академія, 2008. – 720с.
7. Фесько О. Український національний рух кінця 40-х років 19 ст. Кирило-Мефодіївське братство. Місце Т. Г. Шевченка в українському національному відродженні // Історія та правознавство. - 2007. - № 29. - С. 26-28